

DEMİRAG, Dilaver (2014). “Tavusun Kuyruğu: Mevlana ve Dünyevi İktidar”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.43-46 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Dilaver DEMİRAG*

TAVUSUN KUYRUĞU: MEVLANA VE DÜNYEVİ İKTİDAR

İktidar kavramının hem metafizik, hem de siyasi bir boyutu vardır. Siyasi Antropoloji alanındaki çalışmaları ile bilinen Marcel Gauchet siyasi iktidarın olmadığı herhangi bir toplum biçimi olmadığını belirtir ve siyasi iktidarları kendi içinde ikiye ayırır: Bölünmüş toplumlar olarak Devlet biçimindeki siyasi iktidar ile kolektif ve manevi boyutu olan, bölünmemiş toplumlara özgü şeflik sistemi. Bu tezler üzerinden hareket eden Cemal Bali Akal ise modern döneme dek iktidarın iki boyutu olduğunu ve bunların asla aynı kişide ya da aynı kurumda bütünleşmediğini belirtir. Bu iki iktidar biçimini manevi otorite ve maddi iktidar olarak tanımlayabiliriz. Manevi otorite bir iktidar gücüne ihtiyaç duymaz; onun gücünün kaynağı, meşruiyet ve bu meşruiyetten doğan itaattir. Bu anlamda otorite zorlamaz, zorladığı anda otorite gücünü kaybetmiş olur. Otorite iknaya da gerek duymaz; bu da onun artık başkalaştığı bir noktadır. Otorite doğrudan yönetmez, otorite daha çok yönetmenin temel ilkelerini belirler. Kadim Çin maneviyatı olarak Taoculuk bu konuda iyi bir örnektir. Tao göğün yolunu takip eder ve siyaseti de buna göre kurgular. Tam da bu nedenle içinde doğallığı içermeyen zorlama ve ikna gibi iki argümana sahip iktidarı reddeder ve iktidarı Tao'ya aykırı olarak görür. Benzer şekilde Hristiyanlıkta da devlet olarak dünyevi iktidar pek de hoş karşılanmaz din adamlarının bu tür işlerden uzak durması istenir. Augustinus devleti insanlar olarak ilk günahattan, cennetten, gökteki babamızdan uzaklaşmanın doğurduğu bir katlanılası kötülük olarak görülür.

Buna mukabil iktidar, otoriteden farklı olarak bir şeyleri yaptırabilme gücünü, bir gurubun bir başka grubun üzerinde gerçekleştirdiği bir kuvveti ifade eder. Bu bakımdan iktidar zoru yahut zorlamayı içerir, ancak insanları sadece zorlayarak, zor uygulayarak

* Araştırmacı-Yazar.

yönetmekte sürekli isyanla, çatışma ile meşgul olmak gereklidir. Bu yüzden de iktidarın, uygulamış olduğu gücün meşru olduğuna, yönettiği insanları ikna etmesi gerekir. Bu bakımdan İktidar otoriteye ihtiyaç duyar, kendi otoritesini onaylatmak durumundadır. Tam da bu nedenle maddi iktidar her daim ruhani/manevi olana ihtiyaç duyar.

Manevi otorite gücünü sahip olduğu seçilmişlikten, manevi kudretten alır. O üstün bir kişidir çünkü metafizik bir güç tarafından ruhani metafizik yeti ve yetenekler ile donanmıştır. İnsanların ona duyduğu derin saygı ve onun bir dediğinin iki yapılmaması tam da bu özelliğinden dolayıdır. İktidar böylesi bir kudretten yoksundur. O yönetebilmek için yeri geldiğinde zora ihtiyaç duyar, zordan kaynaklanan korkutabilme gücü onun iktidarına karşı koyulmasını sağlar, ama dediğimiz gibi bu iktidarı güvenlik altında tutmaz. Bu haldeki bir iktidar paranoyak bir halde durur ve giderek daha zorbalasır. Böyle bir iktidarın eninde sonunda çökeceğini düşünmek kehanet olmasa gerekir. İşte tam da bu nedenle iktidar kendi meşruiyetini oluşturmak için bir uzlaşmaya ihtiyaç duyacaktır. Bunu ona aradığı meşruiyete fazlası ile sahip olan manevi otorite verir. Bu boyutu ile manevi otorite uzaktan ya da dolaylı yönetme sanatıdır.

Hindu kast anlayışında Brahmanlar ile soylu yönetici sınıf olarak Kşatriyalar arasındaki ilişki, ruhani olanla maddi olan arasındaki hiyerarşiyi konumlandırır. Yönetme işi, soylu ve yönetici sınıf yönetim işini bizzat yürütür, ancak yönetimle ilgili esas özne Brahmanlardır. Ona göre; mahiyeti itibariyle Brahmanlar Kşatriyalardan daha üstündür; bunun nedeni de toplum içinde az ya da çok keyfi olarak ilk yeri aldığı için değil, bilginin eylemden, ilmin amelden üstünlüğünden ötürü daha üstündür. Ve elbet, metafizik alan fizik alandan üstündür. Bunun için ruhani otorite, her zaman için maddi iktidarı kontrol edebilir, ama bunun yanında hiçbir şey tarafından ya da en azından hiçbir dış olgu tarafından kontrol edilemez. Maddi iktidar ruhani otoriteyi kontrol edemez. Altta olan simge üstte olan simgeyi asla kuşatamayacağı gibi, maddi olan bir şey de manayı kuşatamaz. Aksine, geleneksel öğretilerde ruhani otoritenin hâkimiyeti söz konusudur. Burada 'otorite', istenilen manaya uygun olarak seçilmiş bir kelimedir: çünkü özü itibariyle içsel olan ruhani güç, kendini her türlü destekten bağımsız olarak, yalnızca ve yalnızca kendisiyle ifade eder ve gözlerden uzak bir şekilde faaliyet gösterir. Bu ilke hemen hemen tüm geleneklerde geçerlidir. Osmanlı da Padişah Şeyhülislama, Şeyh Efenkilere danışır onların çizdiği ilkeler ile adil bir yönetim oluşturur. Ancak bunun değiştiği durumlar da

olabilir. Kimi zaman maddi iktidar kendi sınırlarının dışına çıkarak manevi otoriteyi kontrolü altına alır ki bu bir tür mutlak iktidar durumudur. İşte bu tür iktidar tutkusu sûfi literatürde her zaman eleştirilir. İktidar Şehveti olarak adlandırılacak bu durum için Kur'anî tabir ile müstekbir ifadesi kullanılır ki en müşahhas örneği de Firavundur. Firavun hem maddi iktidarı, hem de yarı tanrı bir varlık olarak manevi otoriteyi inhisarına alıp tanrılık taslayarak kibrin en büyüğünü yapmış, İslami ifade ile şirk koşturmuş. Mevlana bu iktidar hırsını, makam mevki peşinde koşan iktidar tutkusunu bir hayvan üzerinden sembolize eder; kuyruğunun güzelliği ile övünen, kendine adeta tapan, yani narsisit bir simge olan ve başında da taş olduğu için iktidar kudreti ile sembolize edilen Taçlı Tavus.

Dört Kuş Dört Huy ve Nefs-i Emmarenin Halleri Olarak Tavus

Tene ait dört huy, Halil'in kuşlarına benzer. Onları kesmek cana yol açar. " Ey Halil, iyiden kötüden kurtulmak için kes onların başlarını da ayaklar setten kurtulsun. Çünkü bu ten dört huyun durağıdır, o huyların adları, dört fitneci kuştur. Halkın ebedi olarak diriliğini istersen bu dört şom ve kötü kuşun başlarını kes. Sonra da onları bir başka çeşit dirilt de artık onlardan bir zarar gelmesin. Dört yol kesen manevi kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir. Bütün gönüllere emir olursan, ey kişi, bu zamanda Allah halifesi sensin. Bu dört diri kuşun kes başlarını da ebedi olmayan halkı ebedileştir! Bu kuşlar, kaz, tavus, kuzgun ve horozdur. Bunların içlerdeki benzerleri de dört huydur. Kaz hırstır, horoz şehvet. Makam tavusa benzer, kuzgun dileğe" Tavus İktidarın sembolü olarak dünyada makam mevki peşinde koşma telaşına kapılmanın sembolüdür ki bu tür çabanın dünyevi hayatta yol açacağı zararlar için Gazali önemli uyarılar yapmıştır. Gazali İhyâu'l-Ulûm' da, "Makam mevki neden tabîî olarak insana sevimli gelir? O derecede ki, çok çetin bir mücâhede ve mücadele olmadan kalp bundan kurtulamaz" der.

Mevlana bu yol üzerinde ilerler ve sûfilerin birçoğu gibi makam ve mevki, yani iktidar hırsına kapılmanın ne büyük felaket olduğunu, Mesnevi'de Tavus üzerinden anlatır. Hırs babında Kaz ve Tavusu örnek verirken Tavusu daha öne çıkartır

"Mevlânâ hırs bakımından iki kuşu karşılaştırıyor: "Kazın hırsı, tavusun hırsı. Kazın hırsı boğaz ve şehvet hırsı idi... Tavus ise baş olma iddiasındadır ve bu hırs berikinden kat kat büyüktür. Bunlardan biri yılansa, öbürü ejderha gibidir" (Mesnevi, Cilt 5).

Dilaver Gürer, Füsûsu'l- Hikem ve Mesnevî'de, Peygamber Öyküleri kitabında bunu şöyle yorumlar "Tavus, iki renklidir. İki renkli oluşu ikiyüzlülüğünü gösterir. Makam ve şöhret arzusuyla dolu olmasına rağmen münafıklığından kendisini halka müttakî gibi tanıtır. Amaçları halkı avlayıp şöhret kazanmak ve onlardan maddi faydalar sağlamaktır. Fakat riyaset hırısında bundan kat kat fazlası vardır. Mevki sahibi ilahlık iddiasına kalkışır. Hakk'a müşriklik etmeye yeltenir. Bu tıpkı Âdem peygamberle İblis'in durumuna benzer. Hz. Âdem midesine düşkünlük sebebiyle sürçtü. Oysa İblis'in hatası kibirden ve kendini beğenmişliktendi. Hz. Âdem istiğfar ile kurtuldu, ancak İblis kendini beğenmişliğinden kurtulamadı."

Görüldüğü gibi Mevlana, Maddi İktidarın sorunlu doğasına değinerek bunun, adil yöneticileri dışarıda tutarsak, iktidar ve makam elde etmek için çabalayan, hak etmediği makamı elde etmek hırısı ile yanıp tutuşan nefis sahiplerini Tavus üzerinden ele alarak eleştirmektedir. Şöhret tutkusu da 'nefs-i emmare'nin bir ürünüdür. Nefs-i emmare, insan nefsinin en aşağı mertebesi ve "Muhakkak nefis kötülüğü emredicidir." âyetinin haber verdiği büyük düşmandır.

Şehvet, hırs ve hasedin emrine girmekle, ruh ve kalbi aşağıların ve bayağaların hizmetine sokmağa çalışır. Kötülüğe âşık, harama düşkün, sefahate hayrandır. Hayırlı işlerde tembel ve ürkek, şerde cesur ve atılgandır. Şeytanı meleklere secdeden men eden haset ve kibir, bu nefsin önde gelen sıfatları ve en belirgin özellikleridir. Makam hırısı da nefis-i emmarenin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Tam da bu nedenle Hz. Mevlana Dört Kuşta temsil olunan kötü huyları -ki hepsi içinde dünya hırısı kavramı kullanılabilir- başlarını kesmeyi önerir. Bu şekilde nefis sükûn bulacaktır. Nefsi sükûn bulmuş bir yönetici de makam ve mevki hırısı ile tutuşup helak edici olmayacak, dünya adalet ile dolacaktır.

Ne yazık ki bugünün dünyasında makam hırısı ile dolmayan tevazu sahibi yöneticiler çok az rastlanan kişilerdir. Zamanımız nefsi azdıran dönem olduğu için iktidar hırısı da özendirilmektedir. Malum iktidar esas olarak dünyada kişilerin elde etmek istediği arzularına kavuşması için birebirdir. Rüşvet vb. su-i istimallerin, İktidar hırısı nedeni ile Ortadoğu'da örneklerine bolca rastladığımız diktatörlerin de kaynağı, elde edilmesi için hırsla yanılan dünya tutkularıdır.

Mevlana vb. bilgelerin iktidar ile ilgili bu uyarıları çağımız için daha da önem taşımaktadır. Allah bizleri zulümden ve bu zulme neden olan iktidar hırısından korusun demek en doğrusu olsa gerek.